

माथिल्लो त्रिशूली-१ जलविद्युत् आयोजना

स्वतन्त्र, अग्रिम र जानकारीसहितको मन्जुरी (एफपिक) बारे जानौं

के हो आयोजना ?

माथिल्लो त्रिशूली-१ आयोजना नेपालकै तेस्रो ठूलो जलविद्युत् आयोजना हो। आयोजनाको डाइभर्सन बाँध भोटेकोसी नदी र गोसाइँ-कुण्ड नदीको सङ्गम खोदोले र गोम्बोखर्कमा पर्छ। १०१ मिटर चौडाइमा फैलिएको बाँधले २.१ हेक्टर जमिन ओगट्नेछ। डाइभर्सन बाँधबाट त्रिशूली नदीको १५ किलोमिटर टाढा पर्ने मैलुङ र त्रिशूली नदीको सङ्गम मैलुङमा पावर हाउस बनाइएको छ।

यो आयोजनाको कुल लागत करिब ६३ अर्ब रुपैयाँ हुनेछ। आयोजना विकास सम्झौताअनुसार कम्पनीले ३० वर्ष आयोजना सञ्चालन गर्नेछ। आयोजनाको इन्जिनियरिङ, खरिद र निर्माण ठेकेदारमा, मुख्य निर्माण चरणका लागि इपिसी कन्स्ट्रक्सनका रूपमा दक्षिण कोरियाको डुसान हेभी इन्डस्ट्रिज एन्ड कन्स्ट्रक्सन रहेको छ भने पावर चाइना सब-इपिसी ठेकेदारका रूपमा छ। लगानीकर्तामा आइएफसी, एडिबी, एआइआइबी र एफएमओलाग्यत ९ वटा बैङ्क छन्।

आयोजनाका कारण आदिवासी समुदायमा परेको प्रभाव

माथिल्लो त्रिशूली-१ आयोजनाका कारण २१ गाउँ प्रभावित भएका छन्। जसमध्ये पनि १० गाउँचाहिँ अति प्रभावित मानिन्छन्। यसरी अति प्रभावितमध्ये आमा छेदिङ्मो गाउँपालिकाको वडा नं. १ र २ स्थित नैसिङ, ठूलो हाकु, सानो हाकु, काक्सिङ, थाङ्कु र फूलबारी छन्। त्यसैगरी उत्तरगया

गाउँपालिका-१ स्थित गोगने, तिरु र मैलुङ पर्छन् भने कालिका गाउँपालिका-१ को गुम्चेत पर्छ।

रसुवाका तामाङ समुदाय भूमि र प्राकृतिक स्रोतको व्यवस्थापन सामूहिकरूपमा गर्थे। स्वामित्व पनि सामूहिक नै हुन्थ्यो। यसरी मिलेर बस्दै आएका तामाङहरूको पुर्ख्यौली जमिन र उनीहरूले उपयोग गरेका वन पनि राज्यले लियो २०१३ सालमा। अनि २०३२ सालमा फेरि रसुवाका तामाङ समुदाय बस्दै आएका जमिनको ठूलो भाग राष्ट्रिय निकुञ्ज बनाउन भनेर लिइयो। त्यसयता पनि तामाङहरूको बस्ती तथा उपभोग गरिरहेका खेतीपाती, चरन र वन क्षेत्रमा विभिन्न जलविद्युत् आयोजना बन्दा उनीहरू निकै प्रभावित भएका छन्। यो आयोजना प्रभावित क्षेत्रमा ९३.६ प्रतिशत तामाङ समुदायको बसोबास छ। उसै त यहाँका तामाङसँग थोरै मात्र जमिन छ। त्यसमाथि पनि कतिपय त गुठीको स्वामित्वमा छ।

तामाङ समुदायका पराम्परागत संस्थाहरू (गुम्बा, माने छोप्पा, बोन्पो/लम्बु, वन समिति, परम्परागत गीत गाउने समूह, गुठी समिति, परम्परागत आयुर्वेद विज्ञ, साङ्दुङ, ल्हाप्तापा र लामा समिति) ले जङ्गल, चरन क्षेत्र र पानीको व्यवस्थापन गर्थे। जसमा घर/परिवारका सबैको संलग्नता हुन्थ्यो। तर आयोजनाले एफपिक सम्झौता गर्दा यस्ता कुरामा ध्यान नदिएकाले आफ्नो मुख्य विशेषतामाथि बेवास्ता गरिएको तामाङ समुदायको भनाइ छ।

एफपिक प्रक्रियाले छलफलकै क्रममा धेरै बस्ती छुटाएको, वन उपभोक्ता समूहहरूलाई मतलव नगरेको, अनि प्रथाजनित संस्थाहरूलाई नजरअन्दाज र महिलाहरूको निर्णय गर्ने भूमिकालाई पनि बेवास्ता गरिएको गुनासो रहँदै आएको छ। सोभो अर्थमा भन्दा कम्पनीले अति प्रभावित बस्तीहरूबाट चुनिएका केही प्रतिनिधिलाई मात्र समेटेर एफपिक गरिएको प्रभावितहरूको दाबी छ। तर पनि अहिलेसम्म आयोजनाको तर्फबाट एफपिक पालना हुन सकेको छैन।

के हो एफपिक ?

नेपालले आइएलओ अभिसन्धि-१६९ मा सन् २००७ मै हस्ताक्षर गरेको छ। जसअनुसार स्थानीय र आदिवासी समुदायलाई ठूला निर्माण आयोजनाका बारेमा सुसूचित हुने र अग्रिम सहमतिको अधिकार हुनुपर्छ। यही कारण नेपाल वाटर एन्ड इनर्जी डेभलपमेन्ट कम्पनी (एनडब्लुईडिसी) ले आयोजनाका कारण प्रभावित हुने तामाङ समुदायमा पर्न जाने असरहरूका कारण स्वतन्त्र, अग्रिम र जानकारीसहितको मन्जुरी (जसलाई एफपिक भनिन्छ) लिनु अनिवार्य भयो।

कम्पनीले २०७५ कात्तिक १५ मा आयोजना प्रभावित तामाङ समुदायसँग आदिवासी समुदाय योजना (आइपिपी) का लागि त्रिपक्षीय सम्झौतामा हस्ताक्षर गर्दै स्वतन्त्र, अग्रिम र जानकारीसहितको मन्जुरी लियो।

एफपिकको पालना

एफपिक आयोजना सुरु हुनेबेलामै गरिनुपर्थ्यो तर योजना सुरु भएको ७ वर्षपछि मात्र गरियो। प्रभावित सबै क्षेत्र पनि समेटिएन। अति प्रभावित बस्तीहरू (२१ मध्ये १०) मा मात्र केन्द्रित गरियो।

आयोजनाको त्रिपक्षीय सम्झौताले आदिवासी समुदाय योजना कार्यान्वयनका लागि करिव १४ करोड रुपैयाँ छुट्याएको छ। तर एफपिक सम्झौता भएको ५ वर्ष बितिसक्दा पनि अहिलेसम्म छुट्याइएको रकम समुदायमा पुग्न सकेको छैन। जबकि यसबाट यतिबेलासम्म स्थानीय प्रभावितहरूले फाइदा पाइसक्नु पर्थ्यो।

अब गर्नुपर्ने काम

आयोजना प्रभावित क्षेत्रका तामाङ समुदाय आफ्नो गुनासो कहाँ राख्ने भन्ने अन्योलमा छन्। अनि आयोजनासँग सम्बन्धित अभिलेख/प्रतिवेदन/कागजात तामाङ भाषामा उपलब्ध नहुँदा बुझ्न नपाएको गुनासो पनि छ। त्यसैले पुस्तौंदेखि यहाँको भूमि, पानी, वनको संरक्षण गर्दै र त्यसैबाट संस्कृति र जीवन धानेका आदिवासीलाई बिस्थापन हुनुपर्ने स्थितिबाट जोगाउन एफपिकको मर्मअनुरूप तयार पारिएको कार्ययोजना लागु हुनुपर्छ। लागु हुनुपूर्व यसबारे स्थानीय समुदाय र सरोकारवालाबीच गम्भीर छलफल आवश्यक छ ता कि यसबाट स्थानीय प्रभावितहरूले अधिकतम लाभ लिन सक्नु। ●